

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2009). Catedràtic de la Facultat de Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona i Vicepresident de l'Institut d'Estudis Catalans

Joan Solà

La paraula*

El professor Joan Solà exposa en aquest discurs el seu diagnòstic sobre la situació de la llengua catalana i descriu els motius pels quals considera que la seva salut no és bona des d'un triple punt de vista: polític, social i filològic. Per revertir aquesta situació, sorgida d'un mal acord subscrit durant la Transició i fruit dels prejudicis instal·lats a bona part d'Espanya, defensa una actitud de fermesa dels catalanoparlants per tal de normalitzar la relació íntima que s'estableix entre els individus que formen una comunitat i la seva llengua.

1

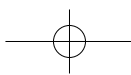
Em sento molt honorat, senyors diputats, de trobar-me entre vostès en aquesta institució tan noble i antiga de la democràcia i de la paraula.

Avui els vinc a parlar precisament de la paraula.

La paraula, aquesta misteriosa, insondable, entranyable propietat dels humans, que ens diferencia de la resta d'éssers vius.

La paraula, que ha produït monuments eterns de bellesa i harmonia humana com ara la Bíblia, el Mahabarata, l'Alcorà, la *Divina comèdia*, la *Iliada*, *Don Quijote de la Mancha*, el teatre de Shakespeare. O *L'Atlàntida*, *La plaça del Diamant*.

* Intervenció llegida al Parlament de Catalunya l'1 de juliol del 2009. Reproduïda amb permís de l'autor.

La paraula

Vostès, senyors diputats, s'han de sentir orgullosos de treballar precisament amb aquesta malleable i nobilíssima pasta de la paraula. La paraula, que tantíssimes vegades i en tants territoris ha evitat que els neguits, les dèries i les necessitats humanes esdevinguessin pólvora.

La paraula ha servit per enganyar, enverinar i enfrontar els pobles d'Espanya.

Diguem-ho tot, però: també la paraula ha servit massa vegades (i aquests anys que vivim ens ho mostren de manera lamentable i emblemàtica) per enganyar, enverinar i enfrontar els pobles d'Espanya.

Els honors que aquests dos últims mesos se m'han concedit són la causa que avui jo sigui entre vostès. Potser vostès han cregut que era bo i escaient que un especialista de la paraula els fes un dia companyia en aquesta noble sala. Potser vostès han percebut almenys una petita part dels neguits que aquests dos mesos m'han arribat a mi d'una gran quantitat de ciutadans, en forma de cartes, de telefonades, de correus electrònics, de SMS, de rumors orals, d'articles a la premsa, d'entrevistes, de programes de ràdio i TV. A mi m'ha semblat entendre que una notable quantitat de ciutadans volia que algú els prestés la veu, la paraula, potser una veu nova, diferent de la professional de vostès. Doncs accepto de prestar la paraula a aquests conciutadans, i amorosament, ardentment –com el cuiner, vestit de blanc, prepara les llepolies del convit– he preparat les paraules que avui els vinc a dir.

Quan es va pactar la Constitució es va cometre la gran debilitat d'acceptar la desigualtat legal de les llengües de l'Estat.

Em limitaré a l'objecte principal de la meva dedicació, la llengua catalana. I, com fan vostès cada dia, intentaré defensar, modestament però amb la màxima sinceritat, la meva posició respecte d'aquesta llengua.

2

La llengua catalana no està bé de salut: ni de salut política ni de salut social ni de salut filològica.

a) Per *salut política* em refereixo al marc estatal de referència. Quan es va pactar la Constitució es va cometre la gran debilitat d'acceptar la desigualtat legal de les llengües de l'Estat. El castellà esdevenia sobirà, indiscutible, obligatori, amb drets il·limitats. Les altres llengües *ipso facto* esdevenien subordinades, inferiors, voluntàries, vergonyants.

Però em refereixo també a l'actitud secular de la immensa majoria

dels espanyols monolingües envers la diversitat de tota mena, i concretament envers la diversitat lingüística. La ideologia estatal ha sigut monolítica en aquest punt: s'ha escampat de mil maneres durant els darrers segles i ha creat o reforçat un sentiment advers, sovint de rebuig clar. Ho sap tothom i tots ho diem amb la boca petita i amb pena profunda: els «espanyols» no acceptaran mai que els bascos, els gallecs i nosaltres parlem una altra llengua.

Tampoc no sembla que puguin acceptar mai altres diferències, sobretot una: la diferència de sentiment patriòtic. Almenys en dues coses els «espanyols» se senten *tots* units enfront dels altres: en la bandera i en la llengua.

Per tant, els altres vivim contínuament amb un sentiment d'impotència, de limitació radical de la nostra vida ordinària respecte de la resta d'espanyols; de no ser iguals que els altres espanyols, sinó inferiors pel que fa a drets i a tranquil·litat interior i exterior. Quan sortim del nostre territori, els qui hem nascut aquí i sentim com a prioritària la nostra terra i la nostra llengua, ens movem per les Espanyes amb un sentiment d'inseguretat, de neguit, sempre tement que algú ens interpelli negativament sobre la nostra manera de ser i de parlar. Això hauria de tenir conseqüències polítiques clares en els partits dels territoris catalanoparlants, en el sentit que ens és imprescindible i urgent de modificar les nostres relacions –i les regles de joc– amb Espanya. Però deixaré aquesta branca de pensament, que ens distrauria del tema principal.

b) *La salut social* es podria concretar en aquella frase que hem repetit infinitat de vegades: s'estudia català en el sagrat clos de les aules però es parla castellà en l'àmbit lliure, obert i alegre del pati. Hem convertit la frase en eslògan però no hem aconseguit que ens moguéssim gaire d'una manera de fer que només ens condueix a empitjorar la situació.

Fa trenta anys que, sense treva, els uns afirmen la mort del català i els altres la neguen amb la mateixa vehemència. ¿Han sentit mai, senyors diputats, una polèmica semblant per al francès, per a l'italià, per a l'alemany, per al castellà? Per al castellà sí, però precisament referida als territoris on aquesta llengua no és o no era patrimonial. Cínicament, sarcàsticament ha esdevingut també un eslò-

Fa trenta anys que diem, que ens diem, que aquí no hi ha conflicte lingüístic. I fa trenta anys que sabem que això és un altre sarcasme.

La paraula

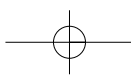
gan que en aquests territoris ofeguem el castellà. Que fàcil és crear eslògans!; que fàcil és llançar sarcasmes contra els qui no poden defensar-se perquè no tenen els totpoderosos mecanismes de les lleis, de l'exèrcit, dels vots majoritaris, dels grans mitjans d'intoxicació (anava a dir d'informació)! I si aquest eslògan, aquest dard enverinat, el llança una persona que viu entre nosaltres, aleshores aquesta persona és un cínic, un sarcàstic i un enemic d'aquest poble. És un enemic d'aquest poble perquè, actuant així, no pretén altra cosa que enfrontar les persones que vivim aquí i debilitar una de les dues llengües, sempre la mateixa.

Fa trenta anys que diem, que ens diem, que aquí no hi ha conflicte lingüístic, que nosaltres som un exemple de convivència. I fa trenta anys que sabem que això és un altre sarcasme, que només serveix per fer callar la meitat del país, que ha heretat i vol conservar la llengua del país. Aquesta meitat del país ha mig callat, potser sí, però al preu de constatar amargament com la seva llengua anava tenint un espai vital cada cop més reduït, que s'anava, ara sí, ofegant.

Fa trenta anys que esmercem energies reclamant el català a Europa, perquè no podem reclamar-lo on caldria, al Congrés dels Diputats; i perquè ens hem fatigat reclamant-lo als carrers de Barcelona, de Palma de Mallorca, de València, de Perpinyà, d'Alcant, de l'Alguer o de Fraga.

Cada any, precisament en aquesta època, ens hem de sentir humiliats o desorientats per la mateixa cançó de l'enfadós que l'examen de català de selectivitat és més difícil que el de castellà. Els mitjans de comunicació ens intoxiquen en lloc de clarificar la situació: en lloc de denunciar que falla un sistema educatiu que no pot proporcionar a la llengua catalana tota la força i l'exigència que necessita en aquesta societat; en lloc de denunciar que no hi ha pas una qüestió de dificultat sinó d'ideologia: el català no és digne de ser, no té dret a ser una llengua tan «difícil» i tan estrictament exigible com qualsevol altra matèria; en lloc de subratllar que el castellà és hegemònic pertot arreu (als mitjans de comunicació, als locals i ambients lúdics i de relació social, etc.) i que en aquesta llengua es pot fer i es pot expressar tot.

c) La mala *salut filològica* del català és també fàcil de percebre. Em refereixo a la degradació alarmant de totes les seves estructures, fonètiques, sintàctiques, fraseològiques, lèxiques; al fet que sigui una llengua

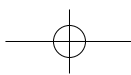

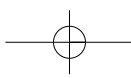
de per riure (o de per riure-se'n!), una llengua que sí però no; una llengua de segona o tercera, vaja; una llengua subordinada. D'una banda, per exemple, molts programes de ràdio i televisió adopten impunement aquest pastitx des de fa dècades. D'una altra banda, devem ser el poble de la terra que té més tractats de barbarismes i més llibres d'estil (entre nosaltres *llibre d'estil* és un eufemisme de *tractat de barbarismes i solecismes*). En tercer lloc, tots vostès, tots nosaltres, tota la classe social més o menys benestant –si alhora és més o menys sensible als aspectes lingüístics–, tots els universitaris, tots els membres d'acadèmies, tots els metges, els arquitectes, els polítics, els dirigents de banca, els artistes i fins els novel·listes ens preguntem contínuament –mig fent-hi broma, però amb una pena profunda que volem amagar per poder continuar vivint– si en català això o allò és correcte, o com es diu en català tal o tal altre objecte, tal o tal animal o planta o concepte; o simplement «traduïm» mot a mot qualsevol cosa que ens ve als llavis o al pensament en castellà, en francès, en italià, en anglès.

I aquesta tercera mala salut no és gaire o gens tinguda en compte en l'etern i irritant debat sobre la salut de la llengua. No és gaire tinguda en compte però és d'una importància decisiva: a ningú no li és agradable o tolerable d'usar una llengua insegura, degradada, que es percep clarament com un patuès d'una altra o, pitjor encara, com una cosa que no ens la podem treure de sobre però que ens molesta, que de fet no ens serveix per a res perquè podem cobrir amb l'altra llengua totes les necessitats de la vida de cada dia.

Som, doncs, una comunitat lingüísticament malalta des de fa molts anys, des de segles. ¿Es pot tolerar que una comunitat s'hagi de qüestionar contínuament la bondat, la genuïnitat d'allò que parla? ¿Que els nostres filòlegs hagin d'esmerçar un temps enorme a fer llistes de paraules elementals i de fenòmens que tenim contaminats? ¿Que els pedagogs hagin de començar contínuament de zero? Això sol, senyors diputats, encara que no hi hagués res més, seria un motiu suficient de reflexió profunda per a les classes dirigents. ¿Volem o no volem ser un país normal?

Som una comunitat lingüísticament malalta des de fa molts anys, des de segles.

La paraula

3

¿Causes, solucions?

Ni l'oportunitat que avui generosament m'han ofert en aquesta cambra, senyors diputats, ni la meva preparació no em permeten d'aprofundir en les causes i en les solucions. Em limitaré a verbalitzar amb breuetat quina és la síntesi que a mi em sembla que ens situa en algun punt positiu, dinàmic, útil.

La causa remota, però persistent, és l'esmentada actitud hostil de l'espai polític on ens ha tocat de viure envers tota llei de diversitat.

La causa més propera i apamable, però també ja bastant anquilosada, interioritzada, és que vivim des de fa segles amb la sensació de ser un poble subordinat. Una sensació acceptada potser com a fatal, com a indefugible, i clarament reforçada de tant en tant per esdeveniments inequívocs, com ara els dos actuals del finançament i de l'Estatut.

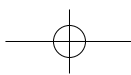
Aquesta sensació col·lectiva, inevitablement contamina els individus: com a individus, també tenim interioritzada la sensació d'inseguretat a la vora d'altres espanyols que no tenen veïtats polítiques o no tenen una llengua molesta.

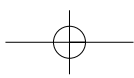
I per tant, la inseguretat es transmet a la llengua. Perquè la llengua, senyors diputats, per a les persones que la tenim com a patrimoni, és tan inseparable de nosaltres mateixos com ho és la sang, com ho és qualsevol aspecte de la nostra personalitat, el nom que portem o el color de la pell.

Jo veig una relació íntima entre la col·lectivitat, els individus i la llengua. Vull dir que jo veig una relació íntima entre la col·lectivitat, els individus i la llengua. La llengua no pot ser normal si no ho són els individus i si no ho és la comunitat que la parlen.

I sembla innegable que una comunitat no pot tenir una vida normal, plena, tranquil·la i optimista mentre se senti subordinada, mentre visqui amb la sensació que hem dit d'inseguretat, de dependència. Mentre d'una manera o altra accepti aquesta situació i en parteixi com a principi polític d'actuació. No: l'actuació, amb aquest punt de partida, serà sempre limitada, insatisfactòria, ineficaç, irritant.

Potser això que acabo de dir equival a haver descobert la Mediterrània. Però calia descobrir-la. Calia saber on hi ha les causes profundes dels fets visibles.

Fa trenta anys que neguem la realitat lingüística en què ens trobem immersos: neguem que la llengua recula de manera alarmant, neguem que els catalanoparlants tinguem problemes lingüístics. Negant la realitat no tindrem mai ni voluntat ni recursos per millorar-la i superar-la. Al capdavant, la realitat és la que és, i el polític té la missió de millorar-la per als ciutadans, no pas de lamentar-la.

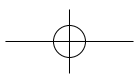
Cal, doncs, plantejar la situació de manera clara i radical: no podem acceptar de viure més temps amb l'estigma de ser una col·lectivitat mal encaixada en l'espai polític que ens ha tocat; de ser uns individus disminuïts respecte dels que se senten plenament i orgullosament espanyols; de tenir una llengua que ens produeix la sensació i la inquietud que no és ben bé una llengua, que és, com a molt, una cosa d'anar per casa, una cosa que no mereix el màxim respecte de tothom, una cosa que en realitat tampoc no ens fa cap falta per viure ni tan sols al territori on és patrimonial.

La primera condició, la bàsica i imprescindible, per arribar a alguna solució és que ens creguem plenament que ens cal preservar la nostra personalitat, i per tant, que estiguem disposats a arribar fins allà on calgui per aconseguir-ho.

Per començar, potser ja fóra hora que els parlamentaris i tots els altres ciutadans que tenim alguna responsabilitat ens proposéssim de fer recular de la Pell de Brau la ideologia integrista i reduccionista. No sé com; però si hem de continuar convivint amb els altres pobles d'aquest espai, això ha de ser imprescindible. Ens cal arribar a una situació comparable almenys a la de Suïssa, Bèlgica o el Canadà.

Paral·lelament, hauríem d'aspirar a crear les condicions polítiques i socials que facin que el català sigui, als territoris on es parla, una llengua útil i necessària. Aquests són els dos adjectius que els entesos no es cansen de subratllar com a totalment imprescindibles en aquest moment històric. Es tracta, ja ho sé, d'una qüestió enormement difícil, complexa, tenint en compte que hi ha en joc factors poderosos com els sentiments dels espanyols, la rica i forta llengua castellana que parlen molts ciutadans dels territoris catalanoparlants, l'economia, el turisme, les forces internacionals, les migracions, l'equilibri de la nostra societat.

Hauríem d'aspirar a crear les condicions polítiques i socials que facin que el català sigui, als territoris on es parla, una llengua útil i necessària.

La paraula

És difícil, però la dificultat queda molt diluïda quan hi ha un veritable poder polític i un sentiment *natural* irrenunciable de mantenir la personalitat pròpia, com veiem als països nòrdics que tenen llengües amb menys parlants que la nostra. La solució és difícil, però fa trenta anys que no volem afrontar-la des de l'arrel i simplement hi posem pedaços.

Els ciutadans percebem clarament que moltes de les accions que l'administració realitza a favor d'aquesta llengua són de poc fruit, com ara els cursos per a immigrants o fins i tot una iniciativa tan bona en ella mateixa com les parelles lingüístiques; i això, malgrat que treballen en aquestes iniciatives moltíssimes persones plenes d'illúsió i d'abnegació. Altres accions ens arriben fins i tot a humiliar o a molestar, com ara aquella consigna d'anys enrere, el *depèn de tu*, o, recentment, el *dóna corda al català*. Totes aquestes iniciatives topen amb el handicap d'una societat esgotada de tanta lluita estèril, i incrèdula davant unes accions que es perceben clarament com a substituïts impotents d'una voluntat política absolutament indiscutible que hauria de proporcionar d'una vegada a aquesta llengua el mateix estatus de les que són políticament «reconegudes».

4

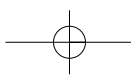
Afortunadament, el nostre país té voluntat inequívoca de tirar endavant malgrat tot això. I té un potencial humà, tècnic i científic de primera categoria per aconseguir-ho. Aprofitem, senyors diputats, vostès i tots els altres responsables de la societat, aquest enorme potencial, aixequem el nostre país, defensem inequívocament la seva múltiple personalitat. Aquesta és una tasca de tots els catalanoparlants, però vostès, com a parlamentaris elegits pel poble i com a legisladors, hi tenen una responsabilitat més gran.

La llengua pròpia del país no pot ni vol sentir-se ni un minut més inferior a cap altra.

Aquest poble no pot ni vol suportar ni un minut més de sentir-se subordinat o escarnit per cap altre.

Les persones que el formem no podem ni volem sentir-nos ni un minut més inferiors a cap altra persona.

La llengua pròpia del país i de moltíssimes d'aquestes persones, una llengua antiga i potent que ha traduït tota la millor literatura mundial i ha contribuït notablement a engrandir aquesta literatura, no pot ni vol

VIA¹¹ 12/2009 REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS JORDI PUJOL

sentir-se ni un minut més una llengua degradada, subordinada políticament, incansablement i de mil maneres atacada pels poders mediàtics, visceralment rebutjada pels altres pobles d'Espanya. Aquesta llengua no pot ni vol sentir-se ni un minut més inferior a cap altra.

